

РЕЗЮМЕТА

НА ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОЦ. Д-Р СТЕФКА ПЪРВЕВА

Монография

Първева, С. *Богатство и бедност сред селските общности в провинция Румелия през XVII – XVIII век. Изследване и документи.* Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, София, 2022, 568 с. ISBN 978-619-245-187-5.

Основната цел, която си поставихме в това изследване, беше да очертаем портретите на различните имуществени и някои професионални групи сред селското население, като се облягаме изключително на информацията, която ни предлагат наследствените описи (*тереке дефтери*) на отделни селяни, носители на типичните черти на съответната група. За тази цел бяха използвани и всички други извори, имащи отношение към изследването. Понякога те бяха толкова щедри на информация, че позволиха да възстановим не само имотния статус на въпросните селяни – мъже и жени, християни и мюсюлмани, но и да проследим моменти от техните лични истории, за да надникнем зад завесата на техните семейни и професионални отношения.

Хронологическият обхват на изследването - XVII-XVIII в. - се определя от два основни фактора. Долната граница се обуславя от най-ранните запазени наследствени описи (1617-1618), регистрирани в кадийските книги (*сиджли*). Горната граница е ситуирана няколко десетилетия преди Танзиматските реформи, когато в Османската империя се променят някои елементи от общата законодателна рамка, отнасящи се до данъчното облагане, владееенето, ползването и наследяването на мирийски земи, които имали пряко отношение към стопанската активност на селяните.

Монографията се състои от две части. Първата от тях представлява изследване, което включва три глави.

Първата глава е посветена на критериите за определяне на имуществения статус на селяните. Основната задача, която си поставяме в тази глава, е свързана с установяване на основните критерии, които османската власт е използвала, за да категоризира своите поданици според техните имуществени възможности. С тази цел на първо място сме изследвали проблемите, свързани със стандартите за богатство и бедност на османските поданици, отразени в законодателните актове и данъчните регистрации. Анализирания извори ни доведоха до заключението, че османските власти се стремели да съобразяват своите политики със съществуващите реалности, свързани с имуществената и социалната диференциация сред поданиците на султана. Във въпросните документи били прилагани различни принципи на разграничаване на данъкоплатците и на хората, престъпили закона. Данъците и наказателните такси били обвързани с имотното състояние на облаганите и подсъдимите лица, с приходите, които те получавали от земеделски земи и добитък, с техния пол и семейно положение, с етнорелигиозния и социалния им статус - мюсюлмани и немюсюлмани, свободни и роби и пр.

Наред с това в тази глава са проследени идеите за богатство и бедност, които битували в представите и направлявали поведението на селяните немюсюлмани, отразени в хрониката на Папасинадинос от първата половина на XVII век. От разказа на автора става ясно, че при формиране на тези идеи важна роля играели християнският морален кодекс,

който трябвало да бъде съблюдаван от хората в тяхното поведение, както и техните лични качества и индивидуални житейски избори. В този ред е необходимо да се спомене и ролята на държавната политика и влиянието на нейните решения и действия в живота на османските поданици.

Втората глава е посветена на изграждането на имуществени и социални профили на основни групи сред селяните със статут на рая. Наследствените описи на починали селски жители от Софийска, Русенска и Видинска кази представляват основната изворова база, върху която стъпват реконструкциите на имуществените и социалните портрети на тези селяни. За да направим един икономически и социален прочит на този тип извори, беше необходимо да създадем специфични критерии за оценката на нивото на бедност и относителна състоятелност на починалите селяни в качеството им на наследодатели. С тази цел е изградена теоретичната структура и съдържание на предполагаемото наследство на базовия селянин - основна фигура в аграрната система на Османската империя. Обърнато е внимание на неговия дом, семейство и стопанство. Създадената идея и очертаният портрет на базовия селянин послужиха като един вид матрица, към която съотнасяхме имотите на останалите селяни.

Първият обект на изследване е групата на състоятелните селяни. Анализираният извори показват, че това били хора, които са се възползвали от всички предпоставки и стимули на османската аграрна система, които тя предлагала за тяхното формиране: райетски чифлик с производство в излишък, наличие на свободна, годна за обработване земя, достъп до всепоглъщащия имперски пазар, предлагане на финансов ресурс под формата на кредит. Тези предпоставки позволили на един определен слой селски стопани да организират микроикономиката на своите домакинства, която да възпроизвежда всяка година аграрен излишък в количества, надхвърлящи нуждите за функциониране на стопанството, за изхранване на семейството и покриване на паричната рента. Този излишък, реализиран на пазара, можел да се превърне в нова инвестиция, да бъде трупан като нетно богатство или трансформиран в лихварски капитал.

Следващия обект на изследване е групата на бедните и безимотните селяни. Направен е опит да се очертаят основните черти на многоликите им портрети, според степента на бедност, която рисуват техните наследства. Специално внимание е отделено на наемните работници по чифлиците. Там можело да се срещнат ратаи или изполичари с разнообразни имуществени характеристики. Техните наследства показват, че в съответствие на имотното си състояние чифлишките наемници можели да притежават домакинска посуда, едър и дребен добитък, земеделски инвентар, понякога лозя. Това свидетелства, че дори масата от ратаите да са били от средите на бедните и обезземлени селяни, “чифлишката икономика” е привличала хора с различен имуществен статус. За едни от тях и навярно това били повечето от наемните работници работата в чифлиците била основен източник за прехрана, докато за други тя е представлявала възможност за допълнителни доходи в бюджета на семейството.

Третата глава е посветена на изследването на някои специфични професионални групи, чиито представители били част от селската общност, а именно странстващите и уседналите търговци, както и свързаните с тях превозвачи на стоки и пътници – кираджии и арабаджии. Те участвали в търговския обмен както между града и селото, така и между различни региони на империята през XVII-XVIII в. На основата на отделни *case studies* са реконструирани черти от техния семеен и имотен статус. Анализирани са въпроси, свързани със законовата регламентация на тяхната дейност и присъствието им в кадийския съд.

Изследвани са асортимента и обемите на продаваните от тях стоки, което очертава и кръга на търсените от селските домакинства търговски артикули. Засегнати са проблеми, свързани с прилаганите търговски практики на сдружаване и кредитиране, с механизмите на организиране в кервани или индивидуално придвижване на странстващи търговци, кираджии и арабаджии. Отделено е място и на останалите елементи от транспортната система: пътища и пътна инфраструктура – ханове и кервансарай. Специално внимание е обърнато на въпроса за престъпността и насилието по пътищата на империята и мерките, които властта предприемала, за да осигури сигурността на придвижване на хората.

Заключителните думи на монографията са посветени на изследване на още един щрих от портрета на селяните. Това е отношението на пиетет към книгата в качеството ѝ на притежание и дар от страна на едно неграмотно в мнозинството си селско общество.

Втората част от монографията включва преводите на 130 наследствени описи на починали селяни. Всъщност това са всички наследствени описи, които са регистрирани по страниците на запазилите се през вековете кадийските книги, водени в съдилищата на Софийска, Русенска и Видинска кази през XVII-XVIII в. Те са съхранявани в колекция „Сиджил“ в Ориенталския отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София. Преводите на наследствата са предшествани от увод, в който се прави преглед на структурата и съдържанието на този тип извори. В табличен вид и коментар е представена статистика на откритите в сиджилите наследствени описи, свързана с техните брой по кази, пол и вероизповедание на починалите селяни.

Изданиято разполага с терминологичен и географски речник, както и със списъци на използваните извори и литература.

Студии и статии

Първева, С. Никопол и Никополско по време на войната на Османската империя със Свещената лига от края на XVII в. – В: Юбилейна национална научна конференция с международно участие „Националноосвободителните движения в българските земи XV-XIX век и тяхното отразяване в музеите“. Сборник с доклади и научни съобщения, посветени на 320 години Чипровско въстание и 40 години музейно дело в Чипровци, Издателска агенция ФДК, Чипровци, 2008, 61-63. ISBN 978-954-8500-08-1.

Това изследване цели да осветли отделни моменти от напрегнатото ежедневието на християните по време на войната със Свещената лига (1683-1699) в района на Никопол и околните му селища. На основата на непубликувани османски документи авторът проследява действията на властта, целящи да подготвят никополските крепостни съоръжения за отбрана при очакваното нападение и обсада от страна на австрийската войска. Анализират се и промените в статута и данъчните задължения на никополските християни, които са ангажирани със защитата и поддръжката на крепостите в Никопол и Холовник (дн. гр. Турно Мъгуреле), както и участието им в речния военен флот. Търсят се причините, които са довели до установените радикални промени.

Ключови думи: война, Свещена лига, ремонт на никополските крепости, статут на населението.

Parveva, S. Human Mobility and Transmission of Information in the Ottoman Empire from the Seventeenth to the Early Nineteenth Century. – In: Parveva, S. *Village, Town and People in the Ottoman Balkans 16th – Mid – 19th Century*. Analecta Isisiana CVIII, Istanbul: The Isis Press, 2009, 225-237. ISBN: 978-975-428-386-0.

Целта на това изследване е да очертае резултатите от миграционната активност на две групи мобилно население в Османската империя (особено на Балканите) – търговци и поклонници. Чрез използването на османски, славянски и еврейски източници (регистри на съдебни заседания, дневници, пътни бележки, писма и др.) авторът изследва следните проблеми:

1. Механизми за събиране и разпространение на устна и писмена информация, използвани от представители на групите на търговците и поклонниците.
2. Центрове за обмен на информация - пазар (чаршия), панаир, хан и кервансарай, механа, дюкян, кадийски съд, семейство, църква, джамия и др.
3. Същност и съдържание на предаваната информация: икономически, политически и културни новини, клюки.

При изследването на посочените въпроси авторът обръща специално внимание на най-популярните теми за обсъждане сред групите, разпространяващи новините, както и сред групите получатели на информацията. Той се опитва да проследи ролята и значението на предаваната информация за стопанската дейност и културното развитие на различните етнически и религиозни общности в османското общество.

Ключови думи: миграция, информация, поклонници, търговци, свети места, кадийски и равински съдилища

Parveva, S. Urban representatives of the *Ulema* in Bulgarian Lands in the Seventeenth Century, – In: Parveva, S. *Village, Town and People in the Ottoman Balkans 16th – Mid – 19th Century*. Analecta Isisiana CVIII, Istanbul: The Isis Press, 2009, 139-178. ISBN: 978-975-428-386-0.

Целта на това изследване е да очертае количествените и качествените характеристики на *улемата* – групата, отговаряща за функционирането на османската съдебна система, образованието и мюсюлманския култ в румелийския град през XVII в.. За да се анализират в детайли споменатите проблеми, изследването е ограничено до няколко града с различни характеристики: центрове на кази, санджак и еялет, центрове на вакъфи (благотворителни фондации), основани от частни лица.

Специфичните функционални особености на тези градове определят и основната задача на това изследване, а именно да потърси връзката между ранга на градския център във военно-административната структура на Османската империя и наличието и степента на развитие на различните сфери на мюсюлманската религиозна институция в него.

Настоящото изследване на групата на *улемата* се основава на регистрации на населението, направени по различни поводи и различни години през XVII век. Всички използвани документи – *ману тахрир*, *вакъф* и *авариз дефтери*, са непубликувани регистри, съхранявани в Османския архив (*Başbakanlık*) в Истанбул.

Ключови думи: улема, кадийски съд, медресе, мектеб, джамия и месджид, град

Първева, С. Османски “поземлени” регистрации през XVII – първите десетилетия на XVIII в. като извор за историята на аграрните структури и социалните отношения – В: Из практиката на османската канцелария. Сборник материали от международната конференция “Османските регистри – извор за историята на Балканите през XV-XIX в.” София 23 октомври 2009, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, С., 2011, 106-116. ISBN 978-954-523-117-9.

В контекста на променящите се правила на данъчно облагане и съответно регистрация на населението през XVII – първите десетилетия на XVIII век, османската власт предприела съставянето на няколко нови типа “поземлени” описи на данъкоплатците. В това изследване авторът си поставя за цел да представи структурата и съдържанието на тези документи, да анализира причините, които са довели до тяхното съставяне, да очертае новите възможности, които те създават за изследване на все още непроучени теми и проблеми от полето на аграрната икономика и обществените структури в селото и града.

Първият тип “поземлени” описи, на който авторът обръща внимание, се съхраняват в сбирките на Ориенталския отдел на Националната библиотека “Св. св. Кирил и Методий”. Това са регистри за 21 села и 2 самостоятелни мезри, разположени недалеч от Одрин. Те са съставени през 1080 г. от Егира / 1 юни 1669 - 20 май 1670 г. Въпросните описи представляват изключение от практиката на османската администрация при регистриране на населението и предлагат принципно различна информация. Тя се отнася до земята, владяна и обработвана от всяко семейство, както и тази, използвана общо от селския колектив.

Вторият тип “поземлени” описи са съхранявани в сбирките на османските архиви в Истанбул и Анкара. Те са свързани с територията на Пелопонес. Това е серия от регистрации, която османската власт предприела, когато успяла да отвоюва повторно полуострова от венецианците през 1715 г. Авторът се спира по-подробно на една от тях. Тя се отнася за селищата от казите Аркадия (дн. гр. Кипарисия), Нов и Стар Анаварин (дн. гр. Пилос), разположени на територията на Югозападен Пелопонес. Дефтерът носи дата 20 мухарем 1128 г. / 15 .01. 1716 г. Този тип регистрации представляват своеобразна инвентаризация на недвижимите имоти и добитъка на селяни, граждани и ортакчий по чифлиците. Наред с това те дават информация относно вида и количеството зърно, засявано в един райетски чифт, неговата средна годишна продуктивност и парична равностойност. Подобни разяснения за нормата на плодородие са записани и за други важни земеделски култури, като маслината, памука и лозата.

Ключови думи: поземлени регистрации, селски и градски поземлени имоти, продуктивност на райетския чифлик.

Първева, С. Държавата и хората в процеса на съхраняване на паметта за военни конфликти: гражданите на Силистра в края на XVI - XVII век, In: P. Peykovska, G. Demeter (Eds), *Shared Pasts in Central and Southeast Europe, 17th–21st Centuries: Hungarian and Bulgarian Approaches, Auxiliary Historical Disciplines*, Vol. VIII, Sofia – Budapest, 2015, 19-44. ISBN 978-954-2903-20-8

Тази студия представлява първа стъпка, която авторът предприема, за да изследва проблема за съхраняване и препредаване на паметта за военни конфликти сред поданиците на султана в контекста на войната на Османската империя със Свещената Лига (1593-1606). Изследването се концентрира върху анализа на данъчните регистрации на жителите на Силистра, което е претърпяло три нападения на влашката войска в рамките на споменатата война. В тези регистрации се създава и препредава информация за бойните действия и за настъпилите промени в данъчното облагане на немюсюлманското население, в резултат от неговото поведение по време на битките за града. Авторът прави реконструкция на механизмите за създаване, запазване и препредаване на писмената информация за войната чрез съществуващите бюрократични практики в империята. Той проследява пътя, който изминават документите в процеса на създаване на формални архиви в държавните институции, както и неформални архиви, съхранявани от селяни и граждани, чрез които знанието за събития и обстоятелства от историята на ежедневието на общността се запазва и предава през поколенията.

Ключови думи: война, памет, Силистра, авариз дефтери

Първева, С. Щрихи от портрета на чифлишките наемни работници от XVII - средата на XVIII век. – В: Из живота на европейските провинции на Османската империя през XV-XIX век. Сборник изследвания в памет на проф. д.и.н. Елена Грозданова. Съст. и ред. Ст. Първева и О. Годорова. ИК „Гутенберг”. С., 2016, 285-336. ISBN 978-619-176-088-6

Публикация на същата студия в превод на английски език:

Parveva, S. On Some Features of the Portrait of *Çiftlik* Hired Workers in the 17th – mid -18th Century, *Etudes Balkaniques*, 4, 2015, 23-74, ISSN 0324-1645

Изследването си поставя за цел да добави щрихи към портрета на хората, ангажирани да работят по чифлиците. Възможност да се надникне в живота на тази категория наемни работници, предлагат наследствата на няколко починали по чифлиците в Софийска, Русенска и Видинска каза мъже и една жена. Техните наследствени описи са регистрирани в кадийските сиджали на София, Видин и Русе през XVII - средата на XVIII в.

На първо място са анализирани начините и хората, чрез които чифлишките земи били обработвани. Обърнато е внимание на основни елементи от договорните отношения между чифликчиите и ратаите, ортакчиите и кесимджиите, анализирани са техните трудови ангажименти и структура на заплащане, посочени са затрудненията, които срещали различните властови институции в сферата на данъчното облагане, тогава, когато интересите между властта и чифликчиите се разминавали.

На второ място са изследвани основни черти от образа на наемните работници - ратаи или ортакчии, както и управители (кетхюди) на чифлишките стопанства, като са анализирани наследствата на няколко техни представители (селяни и граждани, мъже и една жена, християни и мюсюлмани). Анализираните извори показват, че ангажираните с труда и уменията си хора не били непременно само крайно бедни и безимотни люде. Установява се, че дори масата от ратаите да са били от средите на бедните и обезземлени селяни, “чифлишката икономика” е привличала хора с различен имуществен статус. За едни от тях,

и навярно това били повечето от наемните работници, работата в чифлиците е била основен източник за прехрана, докато за други, тя е представлявала възможност за допълнителни доходи в бюджета на семейството.

Ключови думи: чифлици, наемни работници, заплащане, наследствени описи, Централни Балкани

Parveva, S. Agrarian Surplus and Agrarian Strategies in the Village Micro Economy in South-West Peloponnese in the Early Eighteenth Century, In: *Ottoman Rural Societies and Economies, Halcyon Days in Crete VIII, A Symposium Held in Rethymno, 13-15 January 2012, Rethymno: Crete University Press, 2015, 65-94. ISBN - 13: 978-960-524-455-2.*

Тази студия продължава изследването на хората, земята и реколтите в селата в Югозападен Пелопонес въз основа на данните от TD 880. Тя разглежда два основни въпроса:

Първо, изследването прави реконструкция на производствения капацитет на средния райетски чифлик в казите Аркадия и Анаварин. Анализът на числата се фокусира върху предлагания на пазара излишък от зърно, който остава в ръцете на стопаните след издължаването на десятъка и salariето и приспадането на количествата зърно, необходими за бъдещата сеитба и изхранване на семейството. Теоретичните конструкции, базирани на конкретната изворова информация, разкриват, че селянинът от Югозападен Пелопонес, обработвайки земите на един райетски чифлик със средна за района производителност, е трябвало да изкарва допълнителни доходи, като обработва повече ниви и сее повече зърно или ако обработва само един чифт, да засява и други - пазарноориентирани култури - и/или да отглежда добитък. Техните излишъци, продадени на пазара, е трябвало да покрият дефицита на средства, необходими за изплащане на пълния размер на паричните данъци и набавяне от пазара на стоките, необходими за домакинството.

Второ, изследването анализира аграрните стратегии в микроикономиката на различните типове села в зависимост от условията на околната среда, производствения капацитет на райетския чифлик и пътната и пазарната инфраструктура в района на двете проучени каза. Анализът разкрива, че в населените и плодородни села в равнината, които са били близо до градските пазари и пристанища и чиято земя е произвеждала голям зърнен излишък, селяните са създали комплексна икономика, която съчетава поликултурно земеделие, животновъдство и в допълнение, малки „индустрии“, свързани с производството на строителни материали и сурова коприна. За разлика от тях, поради ограниченията на природните ресурси и по-ниската реколта от чифта, хората в планинските села обикновено насочват земеделската си дейност към зърнопроизводство и животновъдство. Между тези два типа аграрни стратегии съществуват редица разновидности, характерни за селищата в полупланинските и хълмистите райони. Усвоената земя на техните землища показва различни комбинации от зърнопроизводство, отглеждане на пазарноориентирани култури и/или животновъдство.

Ключови думи: кази Аркадия и Анаварин, райетски чифлик, микроикономика, село

Parveva, S. Inheritance inventories (*tereke defters*) in the *kadı* court records in the 17th - 18th century: opportunities for a new reading - In: P. Peykovska, G. Demeter (Eds), *(Re)Discovering the Sources of Bulgarian and Hungarian History, Auxiliary Historical Disciplines*, Vol. IX, Sofia–Budapest, 2015, pp. 13-21. ISBN 978-954-2903-22-2

В статията се прави анализ на структурата и съдържанието на наследствените описи на починали селяни, регистрирани в кадийските сиджали от XVII-XVIII в. Отделя се място на въпроси, свързани със законодателните основания за описването и подялбата на наследствата в кадийския съд и определяне на правоимащите наследници. Обръща се внимание на възможностите, които тези документи предоставят за исторически реконструкции на социалния и имуществен статус, икономическата активност и ежедневието на наследодателите и техните наследници. Акцентира се върху недостатъците на информацията, която наследствените описи предоставят за определяне на поземлените имоти на починалия, които представляват държавна (мирийска) собственост. Посочват се възможностите за преодоляване на тези недостатъци чрез използване на информацията и изследванията на друг тип османски документи - дефтери, съставени след превземането на Пелопонес от османските войски през 1715 г.

Ключови думи: наследствени описи, сиджали, селяни, поземлени дефтери, Пелопонес

Първева, С. Създаване и запазване на колективната памет за военни конфликти в османската погранична периферия: битките на Михай Витязул с Османската империя по време на войната със Свещената лига (1593-1606), *Исторически преглед*, 2015 (излязла 2017), № 3-4, 5-35. ISSN: 0323-9748.

Публикация на същата студия в превод на английски език:

Parveva, S. Creating and preserving the collective memory of war conflicts in the Ottoman border periphery: the battles of Michael Viteazul with the Ottoman Empire during the war of the Holy League (1593-1606), *Études Balkaniques*, 2, 2016, pp. 313-350. ISSN 03241645

Това изследване представлява продължение на по-ранни изследователски дирения на автора, като обръща внимание на някои аспекти на проблема за пътищата и механизмите за съхраняване на паметта за травматични събития в хода на военни конфликти сред поданиците на султана. Тези аспекти са свързани с функционирането на османските бюрократични, съдебни и военни институции на местно и централно ниво и осъществяваните контакти с местното население. За тази цел в първата част на изследването е анализиран казусът с гражданите на Силистра и тяхното поведение, както и това на османската власт по време и след войната със Свещената лига от 1593-1606 г. и края на XVII век. Анализът на изворите показва, че в процеса на съхраняване и прерпедаване на информацията участвали функционери от всички нива на османската йерархия, прилагани били бюрократични практики, свързани с регистрацията на населението и неговото данъчно облагане, със създаването на формални и неформални архивни сбирки. Съхраняването и предаването на спомена се осъществявало както чрез писмена комуникация между

институциите чрез потока от документи в посока към центъра и към провинцията, така и чрез устна комуникация в рамките на обсъжданията между представителите на властта и данъкоплатците в кадийския съд, а също така и между членовете на общността и техните първенци, присъствали на съдебното заседание.

Втората част на изследването анализира писмената следа, която оставили грамотни българи в приписки по полетата на богослужебната литература и дори по стените на църкви, за войната, за чувствата и мислите, които владеели хората в тези страховити времена. Тези кратки бележки свидетелстват, че сблъсъкът между воюващите армии не донесъл надежда на християните, а само страх в душите на селяни и граждани и съзнание за бедствието, което ги е сполетяло. Информация за войната носел и създаденият от народа цикъл от песенен фолклор, чрез който общността трансформирала по своеобразен начин спомена за събитията и личностите и възпяла отношението на хората към причинените им злочестини.

Към студията е публикувано приложение, което съдържа част от създадените и запазилите се във времето фолклорни текстове.

Ключови думи: Михай Витязул, война, поведение на хората по време на война, колективна памет, фолклор.

Parveva, S. L'idée de la richesse et de la pauvreté que se faisaient les paysans non musulmans, sujets du Sultan, reflétée dans la Chronique de Papasynadinos de la première moitié du 17e siècle, *Bulgarian Historical Review*, 1-2, 2016, 24-43. ISSN 0204-8906

Това изследване има за цел да хвърли светлина върху идеите и представите за богатство и бедност, споделяни от селяните - немюсюлмани в района на Серес, така, както те са отразени в Хрониката на гръцкия свещеник Синадинос. Той разказва в своя ръкопис за себе си и за това, което се е случило в живота на жителите на град Серес и тези на околните села през първата половина на XVII век. Хората, които Синадинос описва, носят частица от реалността, от идеите за богатство и бедност, за забогатяване и обедняване битували в съзнанието на средновековния човек. Проучването разкрива, че християнският морален кодекс, който те трябвало да спазват в ежедневно си поведение, както и техните лични качества и житейски избори, са изиграли основна роля за формирането на тези идеи. Не по-малка роля в тези процеси е играла и османската държава със своите политики, които имали непосредствено въздействие върху мисленето и поведението на нейните поданици.

Ключови думи: идеи за богатство и бедност, селяни, 17 век, османски Балкани

Първева, С. Щрихи към портрета на селския свещеник от XVII век - В: *Стожери на духовността. Религиозните и образователните институции на тракийските българи. Сборник с научни доклади от Четвъртата национална конференция. Издател: Исторически музей, Свиленград, 2016, 45-74. ISBN-978-954-92947-4-3*

Това изследването си поставя за цел да очертае сферите на икономическа активност на селските свещеници през XVII век; да реконструира основните източници на приходите и разходите в бюджета на техните домакинства; да изследва приликите и разликите между

енориашите и техните духовни водачи в качеството им на стопански субекти. За тази цел са използвани различни като тип (поземлени и джизие дефтери, единични документи - арзухали, фермани, както и хроники и пътеписи) и териториален обхват (селските райони на казите Одрин, Търново, Серес, Аркадия и Анаварин, последните две в Югозападен Пелопонес) извори, които допълвайки се взаимно, правят възможна една по-пълноценна историческа реконструкция на икономическата активност и имуществения статус на селските свещеници през XVII век. Изследването установява, че свещениците не се различавали от своите съселяни първо, по отношение на тяхното трудово ежедневие в сферата на земеделието. Второ, при избора на аграрни имоти, подобно на останалите жители от селото, те се ръководели от екологичните условия на селското землище, неговата отдалеченост от градския пазар и възможността да реализират печалба от аграрни излишъци. Трето, както при останалите селяни, така и между членовете на коментираната група съществувало имуществено разслоение, основано на количеството и типа на обработваната земя. Сред свещениците се откриват както състоятелни зърнопроизводители, лозари, винари и овощари, така и сравнително по-бедни земеделци, чиито ниви доближавали размера на един райетски чифт. За разлика от техните енориаши обаче, служителите на култа имали допълнителни приходи от извършваните треби. Тези приходи, в зависимост от броя и имотното състояние на енориашите, могли да изиграят съществена роля за изхранване на домакинството на свещеника или за покриване на неговите данъчни задължения към архиереите на църквата, към държавата и пр.

Ключови думи: портрет на селския свещеник, домакинство, икономическа активност, имуществен статус

Първева, С. Стандартите за богатството и бедност на османските поданици, отразени в законодателните актове и данъчните регистрации (XV-XVII в.) В: *Годишник на Историческия факултет на Великотърновския университет "Св. св. Кирил и Методий"*, Година I (XXXIII), 2017. *Изследвания в чест на 60-годишнината на професор доктор на историческите науки Иван Тютюнджиев. Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий"*, Велико Търново, 2018, с. 400-416. ISSN 2603-3534

Това изследване има за цел да анализира идеята за богатство и бедност на османските поданици и роби, които държавата създава със своите законодателни актове; да разкрие основните принципи, прилагани от властите за разграничаване на имуществените и социални групи в областта на данъчното облагане и наказателния процес; да очертае държавните стандарти и съответните им цифрови параметри, според които данъкоплатците и подсъдимите лица са квалифицирани в различни имуществени групи. Изследването се основава на османски законодателни текстове - кануннамета и фетви, на дефтери и трактати.

Ключови думи: османски поданици, стандарти на богатство и бедност, закони, данъчни регистрации

Parveva, S. Les paysans et la pauvreté dans le kaza d'Edirne durant le XVIIe et les premières décennies du XVIIIe siècle – *Bulgarian Historical Review*, 1-2, 2019, 29-79, ISSN 0204-8906

Това изследване има за цел да добави шрихи към проучването на един от проблемите на XVII – първите десетилетия на XVIII век – засилените процеси на обедняване сред селското население. Основните документи, на базата на които се прави опит за определяне на параметрите на бедността на селата и техните жители на територията на Одринска каза са два авариз дефтера, съставени през 1676 и 1685/1686 г., както и множество султански заповеди, петиции и жалби на населението, кадийски хюджети, маргинални бележки в богослужебната литература и др. Изследването анализира основните причини и механизми на обедняването на селските райони. Реконструирани са количествените параметри на бедността сред данъкоплатците на ниво каза и на ниво отделна нахия. Изследването има за цел да отговори на следните въпроси: Има ли връзка между религиозните характеристики на населението и неговото имуществено състояние, и между географското местоположение на селото в частност и нахията като цяло? Какво е съотношението между бедните села и техните данъкоплатци и тези, които успяват да се справят с данъчните си задължения; с други думи, между селяните, които произвеждат земеделски продукт с дефицит и тези, които произвеждат в достатъчно количество или с излишък? Наред с това студията изследва поведението на селяните в контекста на нарастващото данъчно облагане и увеличаващата се бедност.

Ключови думи: авариз дефтери, бедност, село, поведение на селяните в одринската каза, XVII – първите десетилетия на XVIII век.

Първева, С. Странстващи и уседнали селски търговци в провинция Румелия в края на XVII – XVIII в. *Исторически преглед*, 2019, №4, 30-112. ISSN 0323-9748.

По-кратък вариант на студията, в който не се засяга въпросът за уседналите търговци, е публикуван в превод на английски език:

Parveva, S. Social Profile and Professional Mobility of Rural Pedlars in Rumeli at the End of the 17th and Mid – 18th Centuries. *Études balkaniques*, 2020, 1, 51-103, ISSN 0324-1654.

Изследването има за цел да очертае приблизителен портрет на пътуващите и уседнали селски търговци, които са участвали в търговията, както между града и селото, така и между различни региони на империята в края на XVII и XVIII век. Въз основа на отделни казуси са възстановени особеностите на тяхното семейно и имотно състояние. Анализирани са въпроси, свързани с правното регулиране на стопанската им дейност. Изследвани са асортиментът и обемите на продаваните от тях стоки. Наред с това авторът осветлява проблемите, свързани с търговските практики на сдружаване на селски търговци и тяхното кредитиране. Направени са изводи относно участието на институциите с прилаганите от тях закони и традиционни норми, действащи в общността, в регулирането на икономическата активност и отношенията между търговците и техните семейства, партньори и кредитори; нивото на тяхната грамотност; ролята на техните пътувания върху степента на информираност на общностите, в които работят и живеят.

Изследването се основава на непубликувани османо-турски документи – наследствени описи на имотите на починали търговци, съдебни спорове във връзка със сдружения и кредитиране, султански фермани, петиции и жалби, данъчни регистрации, както и обнародвани закони, пътеписи и др.

Ключови думи: селски търговци, материален статус, миграции, търговски сдружения, кредит, кадийски съд.

Първева, С. Социален профил и професионална мобилност на селските кираджии и арабаджии/колари в провинция Румелия през XVII–XVIII век. – В: *Миграции, общности и културноисторическо наследство*. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, София 2021, 51-97, ISBN 978-619-245-131-8

Хората, наречени кираджии и арабаджии, са едни от основните участници в търговския трафик в рамките на Османската империя. Те превозвали стоки и пътници по различни маршрути и на различни разстояния, самостоятелно или организирани в каравани. Тази студия има за цел да очертае социалния профил на селяните – кираджии и арабаджии през XVII–XVIII век. Изследването се фокусира върху пътуванията на частни лица и трансфера на стоки, които не са свързани с политиката на Империята в мирно или военно време. Анализирани са въпроси, свързани с правната регламентация на тяхната стопанска дейност и данъчно облагане. Специално внимание се отделя на останалите елементи на транспортната система: кервани, пътища, ханове и кервансараи, както и на присъствието на представители на тази професионална група сред селското население в кадийския съд. Студията се основава на различни видове документи – наследствени описи, съдебни дела, вписани в кадийските протоколни книги, султански фермани, дефтери, пътеписи и др.

Ключови думи: кираджии, арабаджии, кервани, пътища, кервансараи, кадийски съд

Първева, С. Портрет на базовия селянин в провинция Румелия през XVII-XVIII век. – В: *Ежедневието на империите. Средни векове – XX век*. Материали от научна конференция, посветена на 150-годишнината на БАН, проведена на 27-28 ноември 2019 г. *Известия на Института за исторически изследвания*, т. 36. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, С., 2021, 77-105. ISSN: 2367-5187 (print); 2815-2913 (online)

Базовият селянин е този, който османската власт е имала предвид при изграждането на производствената структура в селата и системата на данъчно облагане на базата на определени количествени параметри. Тези параметри са структурирани по начин, който позволява нормалното функциониране на икономическата структура, известна като чифт-хане система. Тя се състои от три взаимосвързани елемента: домакинството, което осигурява работна ръка, чифт волове и обработваема земя (райетски чифлик). Тези три елемента образуват неделима аграрна и фискална единица. Студията има за цел да очертае профила на този базов селянин в контекста на цялостната конфигурация на дом, семейство и стопанство. Източниците, на които се основава това изследване, са наследствени описи на починали селяни от села в казите София, Русе и Видин от XVII - XVIII век, сделки с жилищни имоти, регистрирани в кадийските сиджили, османски закони, разкази на европейски пътешественици и др.

Ключови думи: базов селянин, семейство, селска къща, райетски чифлик и добитък

Статия в енциклопедия

Parveva, S. Deli Orman, in: *The Encyclopaedia of Islam, Three*. Ed. by Kate Fleet, Gudrun Krämer, Denis Matringe, John Nawas, and Everett Rowson. Brill: Leiden • Boston, 2014, 72-73. ISSN: 1873-9830; ISBN: 978-90-04-26963-7

Енциклопедичната статия и приложената към нея библиография посочват, че Дели Орман (дн. Лудогорието) е исторически и географски район в Североизточна България. Районът е бил завладян от османците през 1388-1389 г. Тези земи са били зона на влияние на идеите и култа към Саръ Салтък Баба и Шейх Бедредин. През XVI в. шиитите-къзълбаши са били депортирани в Дели Орман от Анадола и районите на Азербайджан. Най-почитаният сред алевитско-бекташийските общности в региона е бил култът и текето на Тимур (Демир) Баба. Най-важното селище е гр. Разград, който става част от вакъфа на Мактул Ибрахим Паша. От 1878 г. Дели Орман е част от територията на българската държава.